

Єва Кіш

ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УГОРЩИНИ

У статті аналізуються складності розвитку громадянського суспільства Угорщини в умовах політичної трансформації та в контексті євроінтеграційного поступу. Стаття присвячена процесам політичної соціалізації угорського суспільства. Акцентується увага на змінах факторів політичної культури і функцій інститутів політичної системи в процесі трансформації. Розкривається зв'язок між явищами «політична культура», «політичні цінності», «політичний раціоналізм».

Ключові слова: Угорщина, громадянське суспільство, політична культура, політична трансформація, фактори.

E.Kish. Political values of civil society of the Hungary.

In the article complications of development of civil society of Hungary in the conditions of political transformation and in the context of European integration are analysed. The article provides an analysis of political socialization processes of the Hungarian society. Attention is focused on the changes of the factors of political culture and functions of political system institutions during the transformation process. The article deals with the relationship between the phenomena of «political culture», «political value»s and» political rationality».

Key words: Hungary, civil society, political culture, political transformation, factors.

Наукове дослідження розвитку угорського громадянського суспільства набуває особливої актуальності сьогодні насамперед у контексті «повернення» Угорщини у лоно європейської цивілізації на зламі століть. Певна річ, шлях соціуму до набуття європейського рівня політичних цінностей є складним і тривалим. Тематика вивчення політичних цінностей громадянського суспільства Угорщини є недостатньо вивченою в Україні. Переважним чином досліджуються питання політичної соціалізації угорського суспільства в контексті перемоги чи поразки певних політичних партій [1].

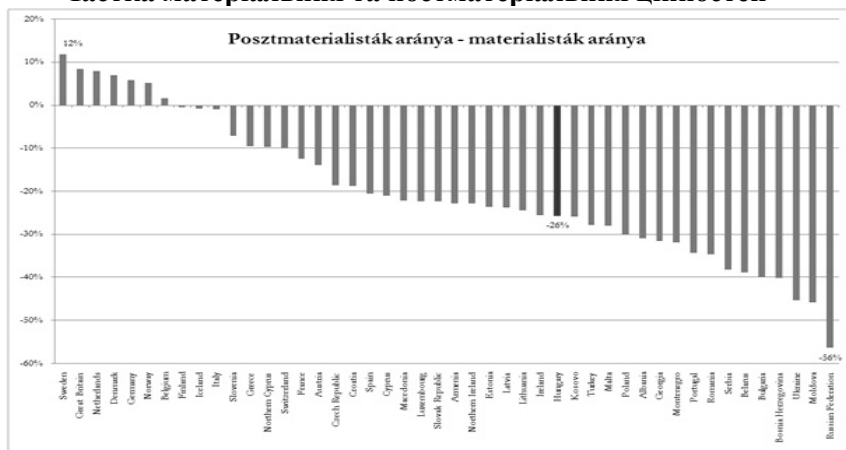
Метою цієї наукової розвідки є спроба проаналізувати певне коло питань: характерні особливості політичної культури громадян

Угорщини, участь соціальних верств населення Угорщини у парламентських виборах, у функціонуванні політичних партій, громадських політичних об'єднаннях, суспільних рухах, ініціативах, акціях. Наголосимо, що ця наукова робота швидше є лише підходом до висвітлення складних питань трансформації угорського суспільства, ніж абсолютно повною і вичерпною відповіддю.

Розвиток чи видозміни основних політичних цінностей та орієнтацій громадян Угорщини за період 1989–2013 років можливо проаналізувати в контексті використання вже класичних соціологічних досліджень, зокрема, згідно з теорією Роналда Інглехарда щодо визначення дихотомії за шкалою матеріальних та постматеріальних цінностей. Зазначимо, що взагалі цінності змінюються повільно, навіть за умов посилення модернізації. Згідно з теорією Інглехарта, особи (чи суспільства), які перебувають у складних економічних умовах, акцентують увагу на економічному зростанні і безпеці – і вони є матеріалістами. З іншого боку, є особи (чи суспільства), які за кращих економічних умов звертаються до таких цінностей, як захист довкілля, свобода вибору особи, індивідуальність, гуманізм, посилення ролі та участі громадян у політиці, відповідно – це постматеріалісти.

Таблиця 1.

Частка матеріальних та постматеріальних цінностей

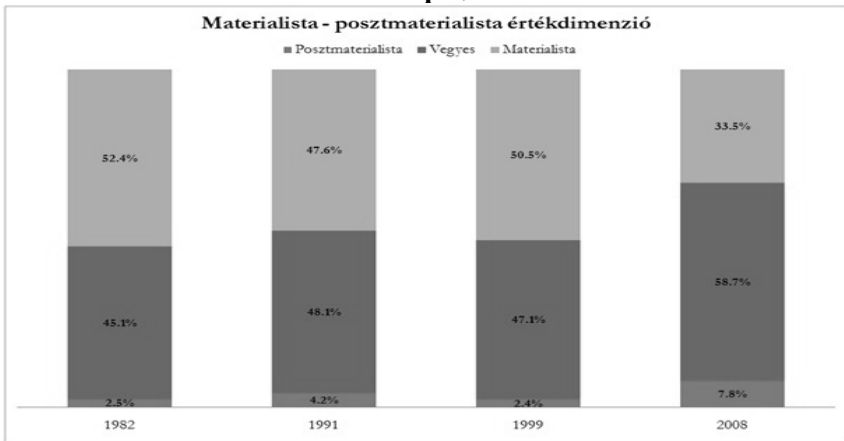
Проведені соціологічні дослідження щодо оцінки постматеріалізму, як вибір з чотирьох відповідей (зберегти порядок у країні, забезпечити більше участі громадян в урядових рішеннях,

боротися проти зростання цін, захищати свободу слова) на питання включно – якою є мета (і ще одна) для країни на наступні десять років? – в цілому дають можливість оцінити статус угорського суспільства у загальноєвропейському вимірі. Так, згідно з європейськими дослідженнями цінностей (EVS) за 2008 рік Угорщина перебуває на рівні (-26%) (таблиця 1). За даними, 33% угорців можна вважати суто матеріалістами, 8% – суто постматеріалістами, і 59% мають змішані цінності. За даними таблиці 1, з одного боку, на крайньому фланзі розташовуються такі країни-постматеріалісти: Швеція, Велика Британія та Голландія, а крайні матеріалісти – це Росія, Молдова та Україна [2].

Порівняльний аналіз (EVS) європейських досліджень цінностей за період 1982–2008 років засвідчує 5-6% поступового відхилення у бік постматеріальних цінностей в Угорщині (таблиця 2). Це відхилення сталося за рахунок зниження на 17% частки матеріалістів протягом 1999–2008 років за умов відносної стабільності, вступу в Євросоюз тощо. У 2008 році відбулися зміни частки змішаних цінностей (близько 10%), порівняно з 1982–1999 роками, а всередині змішаних цінностей протягом 1982–1999 рр. залишилося домінування удвічі більше на користь матеріалістів і лише у 2008 році ці показники всередині змішаних цінностей вирівнялись.

Таблиця 2.

Виміри матеріальних та постматеріальних цінностей в Угорщині

Безперечно, в угорському суспільстві домінують європейські традиційні, навіть консервативні, цінності, і насправді об'єктивний аналіз можливо провести лише із часів зміни лібералізованого політичного режиму у 1989 році, адже саме тоді в Угорщині були поновлені (з часів 1944 року) основні свободи, опозиція легалізувалася у рухи та партії, а народ зміг взяти участь у референдумах та перших вільних демократичних виборах. Перші 1990-ті роки після радикальних політичних трансформацій характеризувалися для угорського суспільства соціально-економічною нестабільністю, а також негативами – безробіттям, санацією підприємств, збільшенням депривації тощо. Втім, у 2000-х рр. поступовий соціально-економічний розвиток країни, вступ до НАТО і ЄС визначили і нові парадигми розвитку і збільшили значення та набуття угорським соціумом постматеріальних цінностей. Слід відзначити підвищення мобільності угорського суспільства, інтенсивність його змін, а також, власне, і нову генерацію угорців, яка народилася після 1989 року і за умов демократії вже апіорі тяжіє до постматеріальних цінностей. Утім, посилення за останні десять років ультраправих сил в Європі, включно і в Угорщині, на тлі економічної кризи не знімає з порядку денного посилення матеріальних цінностей – пріоритету безпеки, порядку тощо.

Політологічний аналіз на основі реальних політичних подій в Угорщині з 1990 року і до сьогодні дозволяє проаналізувати розвиток політичної культури угорського суспільства [3]. Отже, пересічний громадянин Угорщини негативно ставиться до крайніх політичних сил чи до участі у страйках, мітингах чи радикальних вуличних заворушеннях. Ця позиція громадян країни виявляється і у виборах, домінуючими стали невпевненість, недовіра до політичних партій через невиконання обіцянок, даних під час виборчих кампаній. Утім, спостерігається і амбівалентність – тотальна недовіра до політиків поєднується з високим ступенем довіри до політичного лідера певного політичного напрямку, навіть формується культ лідера. Подвійним є ставлення громадян до держави як інституції – від неї та уряду сподіваються розв'язання всіх проблем, з іншого боку – абсолютно не довіряють державі, не підтримують її цілі та засоби, не сприймають короткострокові рішення уряду. Тобто амбівалентність стала постійним явищем угорського суспільства: з одного боку, на всіх форумах звучить критика держави на тлі вимог щодо її поси-

лення (що проявилось у ставленні суспільства, наприклад, до реформ освіти та охорони здоров'я), це також і невідступне бажання безпеки країни, консолідації політичних сил, а з іншого боку – вразливість угорського суспільства до революційної брутальної риторики, прояви не сприйняття опозиційності. Відзначимо і часткову зміну менталітету суспільства в контексті політичної поляризації, а саме: посилення крайнощів, насамперед, риторики національної трагедії, навіть щодо вступу в ЄС. Після 2004 року (зокрема, з часів економічної кризи 2007 року) домінують думки неправомірності здачі суверенітету країни тощо.

В Угорщині протягом 1990–2010 років, через кожні чотири роки, було проведено шість парламентських виборів, тобто в країні не було позачергових виборів. По суті, 2/3 дорослого населення Угорщини є виборцями. Участь громадян Угорщини у парламентських виборах упродовж 1990–2010 років відбувалася у два тури. Так, у перших після зміни політичного режиму вільних парламентських виборах 1990 року у двох турах взяло участь 65,11%/45,54% громадян країни; у 1994 році – 68,92%/55%,12%; у 1998 році – 56,26%/57,01%; у 2002 році – 70,53%/73,51%; у 2006 році – 67,83%/64,39%; у 2010 році – 64,38%/46,66% [4]. Тобто середній показник громадської активності в Угорщині у парламентських виборах становив 65,51% у першому турі і 57,04% – у другому турі виборів. Дисперсія становила 5,08% у першому турі і 10,67% – у другому турі виборів. Це є доволі низький показник дисперсії упродовж двадцяти років, що однозначно свідчить про стабільність показника – 2/3 участі громадян країни у парламентських виборах.

Показники виборчої активності громадян свідчать про те, що 1/3 угорського суспільства не становлять так званого політичного суспільства. У 2010 році були проведені соціологічні опитування, які включали, серед інших, питання – чи брали Ви участь у попередніх п'яти виборах? Відповіді були такими: 2/5 опитаних (45%) є перманентними учасниками парламентських виборів, 29% брали участь у більшості виборів, 9% у двох-трьох, 7% лише один раз, а 1/10 – ще ніколи не брала участі у парламентських виборах (з яких лише 3% були ті, які раніше не досягли віку виборця) [5].

Щодо виборчої активності соціальних верств населення Угорщини слід виокремити дві суспільні статусні групи: по-перше – це висококваліфікована інтелігенція, яка мешкає у великих містах, та пенсійна група, яка має середню освіту, є релігійною і проживає у малих населених пунктах. Основною мотивацією активності громадян країни є участь у політичних партіях, підтримка чи невизнання цих партій.

У міжнародному порівнянні, участь громадян Угорщини у парламентських виборах займає середню позицію. Так, у 2002 р. це було 9-те місце, у 2008–2009 рр. – 14-те місце з-поміж 28 країн. Цікавими є дані щодо участі громадян Угорщини у виборах до Європейського Парламенту 2 липня 2004 року – 38,5%, а 7 червня 2009 року – 36,31% [6].

Рівень громадської активності в Угорщині щодо підтримки політичних партій визначається показниками членства в цих партіях. Станом на 2011 рік із 8 мільйонів громадян Угорщини дещо більше 1% становить членство у парламентських політичних партіях. З-поміж яких найбільше членів у урядовій партії ФІДЕС (40.320 тис. осіб), а також у Угорської соціалістичної партії (33.200 тис. осіб), у Християнсько-демократичної народної партії (15.500 тис. осіб) і у ультраправої партії Йоббік (12.430 тис. осіб) тощо [7]. Порівняно із 1989 роком, коли опозиція набула легітимності внаслідок зміни політичного режиму, народно-демократичний напрям представляли набагато більше членів партій та рухів: УДФ (24 тис. осіб) [8], «історичні» партії – НПДВ (40 тис. осіб), ХДНП (3600 осіб) та УНП (10 тис. осіб) [9], членство у більш радикальних партіях цього напрямку становило: СВД (20000 осіб) та ФІДЕС (6000 осіб) [10]. Колишній правлячій партії вдалося зберегти членство ортодоксів на кінець 1989 р.: УСРП (82 тис. осіб), а також і реформувати її: УСП (50 тис. осіб) [11].

З часів зміни політичного режиму 1989 року формування багатопартійної політичної системи в Угорщині, рівень участі угорського соціуму в громадських політичних об'єднаннях, суспільних рухах, ініціативах, акціях виявив тенденцію до політичної активності громадян, що також позначилося на збільшенні кількості членів цих організацій.

Референдум як конституційна інституція волевиявлення громадян є досить поширеним у демократичних країнах. В Угорщині протягом 1989–2010 років сім раз проводили *референдуми на загальнонаціональному рівні*. Про низький рівень розвитку угорського громадянського суспільства свідчить і той факт, що збір відповідної кількості підписів на проведення референдумів відбувався лише за ініціативи партій. Виняток становить перший демократичний референдум за ініціативи опозиції у 1989 р. (58% участі громадян), коли з-поміж чотирьох питань було визначено доленосну подію демократичного розвитку країни – формуванням парламентської, а не президентської посткомуністичної демократії. Кількість громадян Угорщини у цих загальнонаціональних референдумах протягом 1990–2010 років становила: у 1990 р. (13,98%), у 1997 р. (49,24%), у 2003 р. (45,62%), у 2004 р. (37,49%), і лише у 2008 році (50,51%) показник перескочив за 50% [12]. Тематика референдумів, що проводилися до 2008 року (у 1989 р. – час обрання президента, у 1997 р. вступ до НАТО, у 2003 – вступ до ЄС) мала державно-стратегічне статусне значення для країни, а з 2004 року 5 грудня (про подвійне громадянство та приватизацію лікарень), і особливо у 2008 р. (коли Парламент вимушений був ухвалювати нові закони і фактично відбувся розпад коаліції), характер вимог змінювався і партії використовували референдуми як засіб посилення своїх позицій напередодні парламентських виборів.

Участь громадян Угорщини *в інших формах дії чи протидії* згідно з соціологічними опитуваннями виявили цікаві особливості. Так, у 2010 році 4/5 опитаних ніколи не брали участі у жодному громадянському об'єднанні чи акціях (суспільного, культурного, спортивного, освітнього, національного характеру тощо), 4% презентували себе у двох, 2% – у трьох акціях, були волонтерами чи учасниками. З-поміж дій найпопулярнішими були: спорт (це традиційно на першому місці в угорському суспільстві), охорона довкілля, клуби (6%), релігійні об'єднання (5%), а також різноманітні культурні об'єднання та профспілки (по 3%) [13]. Якщо порівняти з попередніми роками, до 2002 року, виявляється, що 7% були членами профспілок, у 2010 р. – тільки 3%; членами спортивних клубів у 2002 р. було 10%, у 2010 р. вже тільки 6%, так само на половину менше стало учасників релігійних чи благодійних організацій.

Після 2002 року, і особливо 2006, (активізації опозиції щодо недовіри уряду і його відкликання) громадські рухи поступово зникають, активізація соціуму не зростає, а навпаки – соціум дезінтегрується, адже угорське суспільство було жорстко поділено на лівих і правих, що знайшло вияв у щоденному житті пересічних громадян.

Згідно з соціологічними опитуваннями 2010 року, 7/10 опитаних повністю пасивні – вони протягом декількох років не брали участі в жодних заходах, 15% брали участь в одному з заходів, 8% – у двох та більше акціях. Інші дані 2010 року підтверджують факт пасивності близько 60% населення Угорщини. Найпоширенішою дією угорського соціуму є звернення до депутата політика чи представника органу самоврядування (18,0%), підписи листів протесту, петицій (8,0%), бойкот покупки певних товарів (6,0%), навпаки, покупка чогось (6,0%), участь у заходах певної партії (5,0%), носіння емблем (4,0%), участь у законних демонстраціях (4,0%), фінансування акцій (2%), написання звернень у газети (2%), телефонування на радіо (2%), участь у несанкціонованих мітингах (1,0%). Середній показник активності угорського соціуму становить 0,66% [14]. Отже, дані визначають специфіку громадянського суспільства Угорщини – *домінування не колективних дій, а індивідуальних*, що свідчить про занепад політичної соціалізації. Зокрема, у 1990-х роках підписи листів протесту, петицій, а також підпис на проведення референдумів були найпопулярнішими формами дій. У загальноєвропейському контексті згідно з даними *European Social Survey* за період 2006–2009 років Угорщина (80% пасивності) посідала передостанні місця щодо політичної активності, разом із Польщею, Болгарією та Україною.

З-поміж факторів, які впливають на політичну культуру та активність громадян Угорщини, можна виокремити: по-перше, вплив національних традицій (національний характер, сталі традиції державності, песимістичний менталітет, суспільну дезінтеграцію, душевний неспокій, очікування чуда), тобто це позиціонування між Сходом та Заходом. По-друге, це наявність конституційних традицій поряд із слабкими демократичними традиціями, що пояснюється, з геополітичної точки зору, у формі фінітизму – як бажання замкнутися від всесвіту. По-третє, особливістю є як пос-

тійне бажання мати видатного лідера, так і посилення індивідуалізму в угорському соціумі. Тобто, наявною є амбівалентність, наприклад, пошуки консенсусу, компромісів, вияви толерантності поєднуються із негативними стереотипами: постійні спомини трагічних сторінок історії, багато особистісного у політиці, зростання політичного цинізму. Угорське суспільство не стало рівноправним партнером у прийнятті важливих рішень [15]. Все це у перспективі може призвести до масової політичної інфантильності та відродження історичних кривд. На думку фахівців, низький рівень громадянської активності пояснюється характером елітизму у зміні режиму, постійним відчуттям недовіри до партій, традиціями «атомізованого суспільства» кадарівської системи, спадком демобілізації дій суспільства – які в цілому пояснюють низький рівень політичної та виборчої участі угорського суспільства, понад те, низький рівень політичної інтеграції та когезії індивідів та зростання апатії і політичного цинізму (у ЄС це на 20% нижче) [16]. Слабкість громадянського суспільства в Угорщині у загальноєвропейському контексті виявилася у його нездатності сформувати та посилити інститути демократії (суспільна прозорість, протести, ініціатива референдуму), які б слугували як захистом для громадянського суспільства проти державних (партійних) негативних дій, так і механізмом боротьби з демократичним дефіцитом [17]. Щодо подальшої стабілізації демократії в Угорщині, на думку експертів, необхідно підтримати розвиток та толерантність до громадських організацій [18].

Роль громадянського суспільства в Угорщині, особливо інтелігенції, в політичних трансформаціях має неперевершене значення, адже саме *традиції політичної культури* угорського суспільства і визначають характер політичних трансформацій і сьогодення. Зазначимо, що лібералізована модель політичного режиму Угорщини у ХХ ст. призвела до латентного гальмування політичної мобільності угорського суспільства, до його менш активного протистояння політичному режиму, ніж, наприклад, у Польщі.

Перший етап активізації громадянського суспільства, і особливо інтелігенції, можна віднести до подій 1989–1990 років. Угорський варіант політичних трансформацій – перехід до демократії є досить показовим, адже демонструє як здатність угор-

ського соціуму до *демократичного дискурсу*, так і наявність глибоких *традицій політичної культури* – самоорганізації угорського суспільства до 40-х років ХХ століття. Отже, завдяки загальним об'єктивним закономірностям розвитку суспільно-політичних альтернатив, *наявності елементів правової і політичної культури*, яка нерозривно пов'язана з політичною соціалізацією, існуванням угорської демократичної опозиції, в Угорщині як «історичні» партії, так і новостворені громадсько-політичні формації були доволі масовими й соціально детермінованими.

Порівняно з іншими країнами Центральної Європи, процес соціально-економічної й *політичної трансформації*, перехід Угорщини, як і Польщі, до парламентської демократії у 1989–1990 роках відбувався на основі консенсусу різних політичних сил, за умов розвитку в Угорщині громадянського суспільства, яке певною мірою забезпечувало соціальну злагоду і дозволило його політичним інституціям запобігти зростанню соціальної напруги та конструктивно розв'язати суперечності.

Своєрідним Рубіконом для угорської опозиції стали події 15 березня 1989 р., адже це була перша можливість офіційно святкувати національне свято в форматі широкомасштабних демонстрацій та мітингів. У Будапешті у демонстраціях за ініціативи 31 незалежної організації взяло участь понад 100 тисяч осіб. Головні (12 пунктів) вимоги радикальних змін 23 суспільно-політичних організацій, рухів містились у Зверненні «Що бажає угорська нація?»: створення багатопартійної системи, проведення вільних виборів, створення правової держави, запровадження основних свобод тощо. Але суттєвою вимогою, як і у 1956 році, було прагнення *незалежності* Угорщини – зокрема, виводу радянських військ з території Угорщини [19].

Угорське громадянське суспільство формувалося на плюралістичній основі в формі незалежних громадських рухів, відродження «історичних» партій та новостворених партійних формацій. 22 березня 1989 р. відбулося об'єднання *угорської демократичної опозиції* – «Круглий стіл опозиції» (КСО), до складу якого увійшли: Товариство ім. Байчи-Жилинського (ТБЖ), Союз молодих демократів (ФІДЕС-угор.), Незалежна партія дрібних власників і громадян (НПДВГ), Угорський демократичний форум (УДФ), Угорська наро-

дна партія (УНП), Угорська соціал-демократична партія (УСДП), Союз вільних демократів (СВД) і, як спостерігач, Демократична ліга незалежних профсоюзів; а також 7 червня 1989 р. до КСО приєдналася Християнсько-демократична народна партія (ХДНП) [20].

Метою переговорів 13 червня – 18 вересня 1989 р. було узгодження дій політичних суб'єктів щодо проведення парламентських виборів. Згідно з заключним документом «Угоди з політичних переговорів» 18 вересня 1989 року була досягнута згода між учасниками цих переговорів з питань розробки таких законопроектів: Про модифікацію Конституції та Кримінального Кодексу; Про створення Конституційного Суду; Про фінансування та діяльність партій; Про парламентські вибори; Про фінансування виборчої кампанії партій тощо і, що особливо важливо, – це рішення про *обрання президента Угорщини ще у 1989 р.*, до проведення парламентських виборів [21].

Утім, радикальні СВД та ФІДЕС відмовилися підписати цей документ і вимагали проведення в країні *референдуму*. Адже подальший розвиток демократизації в Угорщині залежав від розв'язання головної проблеми – *строку проведення виборів президента Угорщини* та форми голосування. Завдяки активній кампанії СВД, ФІДЕС, НПДВ та УСДП (за умов нейтральної позиції УДФ) 25 листопада 1989 р. внаслідок референдуму 50,1% опитаних проголосувало за те, щоб президента обрав новий Парламент у 1990 році [22]. Результати референдуму виявили *тактичні успіхи опозиції*, яка не бажала повторювати помилку польського варіанта перехідного процесу, де 19 липня 1989 р. президентом Польщі було обрано В. Ярузельського. Угорська опозиція мала наміри закріпити не тільки свої позиції, але і ослабити президентську владу в Угорщині.

По суті, угорська демократична опозиція мирним шляхом вирішила одне з найважливіших питань майбутнього державно-політичного устрою Угорщини – формуванням парламентської, а не президентської посткомуністичної демократії. Створення інфраструктури політичної соціалізації угорського соціуму упродовж 1980–1990 рр. ХХ ст. відбувалося здебільшого за сприяння молодोї інтелігенції, яка і у 2013 році була основним політичним суб'єктом Угорщини.

Другий етап активізації громадянського суспільства Угорщини, і особливо інтелігенції, можна визначити з часів зміни політичного режиму 1990 року і до сьогодні. Фактично – це аналіз політичної комунікації угорського суспільства протягом 1990–2012 років, характеристика участі суспільства у політичних об'єднаннях, рухах, ініціативах, акціях.

Насамперед виокремимо форми політичної комунікації. Так, *підготовкою та розповсюдженням прокламацій, звернень* опікується угорська інтелігенція для засудження конкретних дій уряду чи вимог конкретних дій. Ці дії не мають великого значення, але можуть слугувати основою для розвитку більш радикальних політичних комунікаційних форм. Найбільш поширеною формою безпосередньої демократії політичної комунікації угорського суспільства є проведення *референдумів, збір підписів*, адже на широкий загал виносяться важливі для всіх питання. Проведення референдумів також свідчить про амбівалентність думок їх учасників, про нездатність уряду прийняти радикальне рішення. Найважливіші референдуми були проведені після 1997 року – у 2003, 2004, 2008 роках.

Наступна форма – це *страйки*, які в Угорщині є поодинокими фактами, адже у суспільстві відсутнє позитивне уявлення про солідарність. *Мітинги та масові демонстрації* в Угорщині відбуваються щорічно і приурочені до основних – трагічних, визначних історичних дат угорської нації – 15 березня, 1 травня, 20 серпня та 23 жовтня. Специфіка урочистостей змінилася з 2006 року, а особливо з 2007 року, коли святкування відбувалося вже в формі *постійних масових політичних протестів* з боку опозиційних політичних сил – як наслідок від знаного виступу прем'єр-міністра у Балатоносоді (відверті критичні думки прем'єр-міністра щодо реального соціально-економічного та політичного стану в країні) до штурму Угорського Телебачення.

Масові опозиційні виступи не набули широкого розвитку, втім, є знаковими і визначають крайню міру незадоволення суспільства. Наприклад, – це блокада таксистів 1990 року, демонстрація аграріїв у 1997 році, блокада автобанів у 2002 році і найактивніша за розмахом і часом – це відозва прем'єр-міністра у 2006 році. Про *політичне насилля* з боку угорського громадянського суспільства

після 1990 року – зміни політичного режиму – можна говорити у трьох вимірах: це виступи проти ромів (циган) протягом 1990–1994 років і особливо у 2006 році, коли роми забили до смерті вчителя школи на очах його дітей, у 2006–2007 рр., коли у ромів вже стріляли, і ці акції демонстративно підтримували ультраправі політичні сили; підрив партійних будівель протягом 1994–2002 рр., і найбільш радикальна подія – це штурм Угорського Телебачення та арешти у 2006 році в контексті щоденних мітингів у Будапешті на площі Кошута з метою відозви прем'єр-міністра країни.

Представництво жінок у політичному житті Угорщини є ще надто низьким у загальноєвропейському контексті. Так, у Державних Зборах, (Парламенті) Угорщини, представництво жінок виявляє тенденцію до зменшення цього показника: у 2010 році було обрано 35 жінок депутатами (9,1%), так само як і у 2002 році, – це більше ніж у 1990 та 1998 роках, але менше ніж у 1994, 2006 та 2004 роках (9,8%). Жінки є спікерами Парламенту та міністрами. Так, у 2000 р. було призначено 6 жінок в уряд, а в 2004 році – 14, відповідно, на регіональному рівні у 2004 році було призначено 13 жінок. Жінки очолюють потужні політичні партії і громадські рухи (Угорський демократичний форум та Угорську соціал-демократичну партію), мерами міст (Ніредьгаза тощо), є головами органів самоврядування, головами культурних товариств меншин та головами Державного органу самоврядування меншин, наприклад, в українців Угорщини.

Висновки. Із 1989 року, часів зміни політичного режиму – періоду динамічного розвитку громадянського суспільства в Угорщині і до сьогодні, а особливо після 2006 року, поступово знижується політична активність угорського соціуму. Причини лежать у невиконанні обіцянок політичними силами країни, у розчаруванні дієздатністю політиків та партій (партизація в країні відбувалася не як у Західній Європі), у специфіці «атомізованого», дезінтегрованого угорського суспільства із домінуванням патерналізму та сильних негативних історичних традицій песимізму на тлі щоденних зусиль виживання у європейському контексті. Але стабільність демократії у подальшому неможлива без участі громадян. З-поміж причин недосконалості політичної культури угорського суспільства можна визначити такі: нетривалі демократичні політичні традиції (домінування авторитарних традицій в історії); слабкість громадянського

суспільства та представницьких інституцій, подекуди наявними є прояви етнічної нетолерантності; загальна політична апатія, політичний цинізм і низький рівень політичної та виборчої активності; відсутність прагматизму й ідеологізація суспільства, ідеологічна спрямованість політичних еліт і недосвідченість її у демократичному розв'язанні конфліктів на політичному рівні. Угорське суспільство бачить розв'язання своїх проблем не у колективних заходах, а в індивідуальних діях та інституті лобізму. У політичній соціалізації угорського суспільства як процесі сприйняття суспільством політичної культури важливу роль відіграють традиційні історичні цінності. Втім, важливо наголосити, що на сьогодні угорське громадянське суспільство все ще перебуває на стадії формування, хоча і пройшло складний шлях розвитку у поєднанні зі сталими традиціями державності, особливостями політичної культури, національними традиціями демократії, готовності до пошуків консенсусу та компромісів.

1. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний та прикладний аспекти: [Кол. моногр.] / За ред. Ф. М. Рудича. – К.: МАУП, 2002. – С.293–308; Ткач Д.І. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: Монографія / Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України / Д.І.Ткач. – К, 2004. – 504 с.; Kiss Éva. Magyarország útja a parlamenti demokrácia felé. – Ungvár - Budapest: Intermix, 2010.; Кіш Є. Три доміанти в політичній палітрі Угорщини // Стратегічна панорама. – №1-2. – 1999. – С. 85–99. (в електронному варіанті www.niurr.gov.ua); Кіш Є. Перехід Угорщини до парламентської демократії (досвід трансформації політичних структур) / Є.Кіш // Політична думка. – 1998. – №1. – С.27–38.; Кіш Є. Процес політичної соціалізації суспільства Угорщини наприкінці ХХ століття (порівняльний аналіз) / Є.Кіш // Дослідження історії соціально-економічного розвитку країн Центральної та Південно-Східної Європи: сучасний стан, проблеми, перспективи. – Ужгород: Патент, 1998. – С.162–165.; Кіш Є. Особливості політичної соціалізації молоді в Угорщині / Є.Кіш // Молодіжна політика на Закарпатті. Матеріали науково-практичної конференції (27–28 січня 1993 р.). – Ужгород, ЗЦСМ, 1994. – С.56-60.

2. Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Osiris kiadó. – Budapest, 2006; Ronald Inglehart 1971: The Silent Revolution in Post-Industrial Societies. In: American Political Science Review 65: 991 – 1017; Ronald Inglehart 1977: The

Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics. Princeton: Princeton University Press

3. Kéri László. Politikai kultúra a második évtizedben. 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://alkotmanyozonemzetgyules.hu>

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.valasztas.hu

5. Kern Tamás–Szabó Andrea: A politikai közéleti részvétel alakulása [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.valasztaskutatas.hu>

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.valasztas.hu

7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nepszabadsag.hu

8. Magyarországai politikai évkönyve. – Bp.: Aula-Omik, 1990. – 520, 532.old.

9. Magyarországai politikai évkönyve. – Bp.: Aula-Omik, 1990. – 389, 340.old.

10. Magyarországai politikai évkönyve. – Bp.: Aula-Omik, 1990. – 110. old.

11. Az MSZMP programjáról // Új Fórum. – 1990. – №4. – 29-31.o.; Még egy MSZMP // Népszabadság. – 1989. – Okt. 21. – 6.o.

12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.valasztas.hu

13. Kern Tamás–Szabó Andrea: A politikai közéleti részvétel alakulása [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.valasztaskutatas.hu>

14. Kern Tamás–Szabó Andrea: A politikai közéleti részvétel alakulása [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.valasztaskutatas.hu>

15. Böhm Antal. A civil társadalomszerveződés dilemmái. In Beszteri Béla-Mikolasek Sándor (szerk.). A rendszerváltás (változtatás) mérlege. Komárom, MTA, 2008.

16. Körösenyi András. Politikai kultúra Magyarországon. 1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.c3.hu/szf/>

17. Kéglér Ádám 2002. Társadalmi szervezetek érdekérvényesítése Magyarországon // Lobbikézikönyv. – Budapest, DKMKA. – 278.old.

18. Szabó Máté. A civil társadalom az állam ellen? // Régió. Kisebbség, politika, társadalom. – №9. – 1998.; Szabó Máté 2008. A tiltakozás kultúrája a magyar civil társadalomban // Csefkó Ferenc-Horváth Csaba (szerk.). A demokrácia deficitje avagy a deficites hatalomgyakorlás. – Pécs, 2008.

19. Dokumentum. Mít kíván a magyar nemzet? 1989. Március 15 // Tiszta lappal. A FIDESZ a magyar politikában. 1988–1991. – Bp.: FIDESZ, 1992. – 135–136.o.

20. Magyarország politikai évkönyve. – Bp.: Aula-Omik, 1990. – 279.o.; Új tagja van az Ellenzéki Kerekasztalnak // Népszabadság. – 1989. – Jun. 8. – 5.o.

21. Megállapodás a politikai egyeztető tárgyalások 1989 június 13-a és szeptember 18-a közötti szakaszának lezárásáról // Népszabadság. – 1989. – Szept. 19. – 5.o.

22. A közvélemény 1989-ben. Ismeretek és benyomások a politikai szervezetekről // Magyarország politikai évkönyve. – Bp.: Aula-Omik, 1990. – 444–446.o.